

УДК 681.5

В.І. Клименко, к.т.н., проф.
 Д.М. Леонтєв, інж.
 С.Й. Ломака, к.т.н., проф.
 Л.О. Рижих, к.т.н., проф.
 А.М. Туренко, д.т.н., проф.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

АНАЛІЗ АЛГОРИТМІВ РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛЬМІВНИХ СИЛ РЕГУЛЯТОРОМ З ЕЛЕКТРОННИМ КЕРУВАННЯМ

В даній статті наведені схеми та проаналізовані алгоритми функціонування регуляторів гальмівних сил з електронним керуванням для автотранспортних засобів. Зроблені відповідні висновки щодо актуальності цієї теми на сьогоднішній день та запропоновані найбільш ефективні, з точки зору авторів, алгоритми функціонування автоматичних систем розподілу гальмівних сил.

Постановка задачі в загальному вигляді та її актуальність Основу електронного регулятора гальмівних сил (ЕРТС), як і будь-якої автоматичної системи, складає прийнятий алгоритм функціонування. Від нього залежить ефективність і надійність її роботи.

Із застосуванням електроніки в керуванні регуляторами гальмівних сил стала логічною їх спільна робота з антиблокувальною системою (АБС). На основі ЕРТС і АБС в цих умовах створюється фактично єдина автоматична система, яка управляє процесом гальмування, як на динамічній, так і на статичній його стадіях.

На сьогоднішній день ведуться активні розробки регуляторів гальмівних сил з електронним керуванням західними і вітчизняними розробниками електронних гальмівних систем.

Метою проведених досліджень є аналіз алгоритмів регулювання гальмівних сил регулятором з електронним керуванням, які застосовуються в гальмівних приводах автотранспортних засобів.

Викладення основного матеріалу досліджень.

Матеріали і результати дослідження. Як приклад гальмівного привода, що має у своєму складі електронні регулятори гальмівних сил, можна навести схему тривісного тягача сідельного автопоїзда (рис. 1), розроблену німецькою фірмою Кнорр-Бремзе і реалізовану на автомобілях «Сканія» [1].

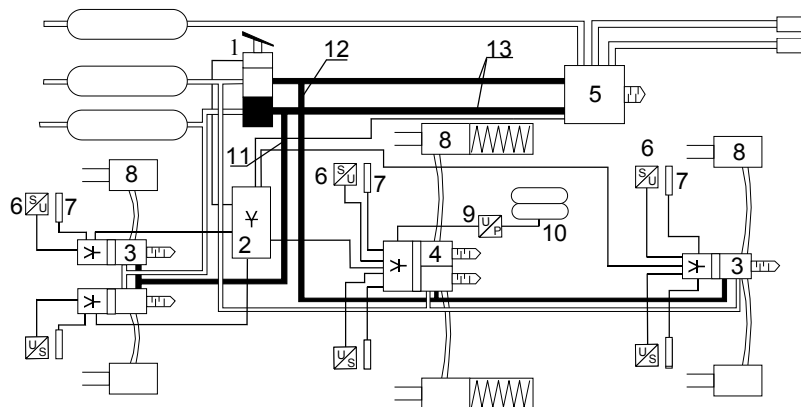

Рис. 1. Схема привода гальмівної системи тривісного тягача сідельного автопоїзда:

- 1 – гальмівний кран; 2 – блок керування; 3 – одноканальний модулятор тиску;
- 4 – двоканальний модулятор середньої осі; 5 – кран керування гальмами причепа;
- 6 – датчик кутової швидкості колеса; 7 – датчик зносу гальмівних накладок; 8 – робочі органи гальм;
- 9 – датчик тиску; 10 – пневмобалон підвіски; 11, 12, 13 – контури управління, відповідно передньої осі, заднього візка і гальм причепа

Привод електронпневматичний з індивідуальним керуванням гальмами коліс передньої і середньої осей тягача і паралельним управлінням гальмами коліс задньої осі включає, крім ЕРТС, АБС, систему оцінки зносу гальмівних накладок. Ця схема припускає використання змішаної інформації, тобто сигналів від датчиків частоти обертання загальмовуваних коліс і навантаження на осі. Для організації задовільної роботи електронного регулятора гальмівних сил подібного транспортного засобу, мабуть, достатньо мати інформацію про навантаження на задню вісь тягача (в даному випадку – на задній візок). Така інформація надходить в логічний пристрій модулятора середньої осі 4 від датчика тиску 9,

встановленого в одній з пневморесор 10 заднього візка. Приклад гальмівного привода з ЕРТС, що використовує як вхідну інформацію частоту обертання загальмовуваних коліс, представлено на схемі рис. 2 [2; 3].

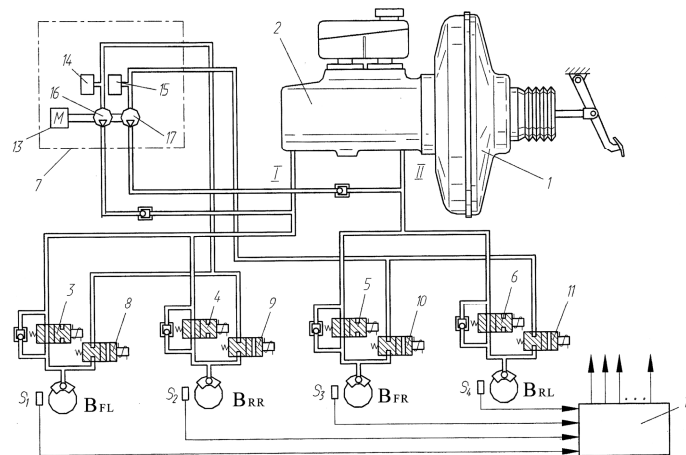

Рис. 2. Схема гальмівного привода з ЕРТС:

B_{FL} і B_{RR} , B_{FR} і B_{RL} – гальмівні механізми відповідно переднього лівого і заднього правого коліс, переднього правого і заднього лівого коліс; I і II – відповідні контури; 1 – вакуумний підсилювач; 2 – головний гальмівний циліндр; 3, 4, 5, 6 – впускні клапани; 7 – насосна станція; 8, 9, 10, 11 – випускні клапани; 12 – логічний блок; 13 – електродвигуни; 14, 15 – гідроаккумулятори; 16, 17 – гідронасоси

В джерелі [4] стверджується, що на підставі інформації про частоту обертання коліс, що надходить від датчиків $S1 - S4$ на вхід блока керування 12, організовується робота регулятора гальмівних сил, АБС і протибуксувальної систем (ПБС).

Робота АБС в даній схемі привода припускає випуск рідини з робочого циліндра гальма колеса, що блокується. Один з алгоритмів функціонування даної системи можна представити за допомогою структурної схеми блока керування 12, показаної на рис. 3 [2].

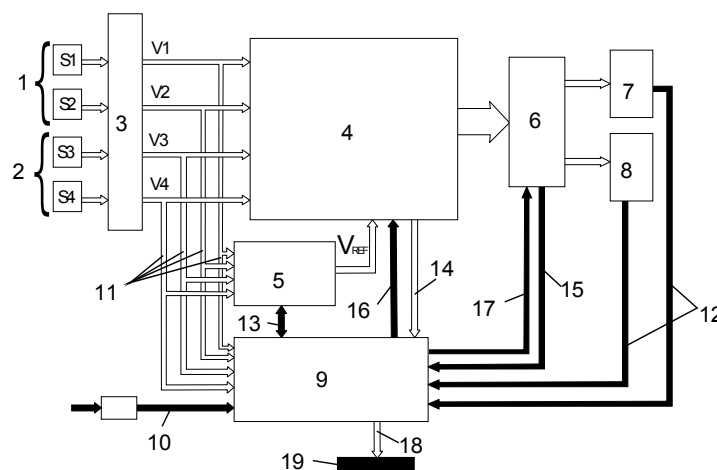

Рис. 3. Структурна блок-схема керування ЕРТС:

1 – колісні датчики передніх коліс; 2 – колісні датчики задніх коліс;
3 – блок первинної обробки сигналів; 4 – логічний блок; 5 – блок формування базової швидкості автомобіля; 6 – блок керування клапанами модуляторів;
7 – вузол модуляторів передніх гальм; 8 – вузол модуляторів задніх гальм;
9 – секція діагностики вузлів; 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 – лінії зв'язку;
19 – пристрій, що приймає сигнали про несправності системи

Сигнали від колісних датчиків передніх 1 і задніх 2 коліс під час гальмування або руху на тяговому режимі надходять в блок первинної обробки сигналів 3. Виходом блока 3 є окружні швидкості коліс V_1, V_2, V_3, V_4 . Відповідні їм електричні сигнали прямують в логічний блок 4. Одночасно значення окружних швидкостей подаються в блок 5, де за особливою програмою формується так звана базова швидкість

автомобіля V_{REF} . Швидкість V_{REF} приблизно відповідає дійсній швидкості автомобіля. Її сигнал також подається в логічний блок 4.

На основі порівняння окружних швидкостей коліс з базовою швидкістю V_{REF} виробляються командні сигнали для блока керування клапанами 6, який остаточно формує управляючі сигнали електродвигачам модюляторів тиску передніх і задніх гальм. На режимі гальмування з працюючим ЕРТС бажаний розподіл загальної гальмівної сили між осями досягається за рахунок регулювання тиску в робочих циліндрах тільки задніх гальм. При цьому інтенсивність загальмовування задніх коліс, для гарантії стійкості проти занесення, підтримується на 10–15 % нижче, в порівнянні з передніми колесами.

Ефективна робота ЕРТС припускає достатньо точне визначення окружних швидкостей коліс V_R , які при однакових кутових швидкостях останніх (ω_R) можуть бути відчутно різними за величиною через різні радіуси окремих коліс. Крім того, помилка в обчисленні швидкостей V_R виникає також при гальмуванні автомобіля на поворотах. Перерахованих недоліків позбавлений алгоритм, реалізований логічним пристроєм, структурна схема якого показана на рис. 4 [3].

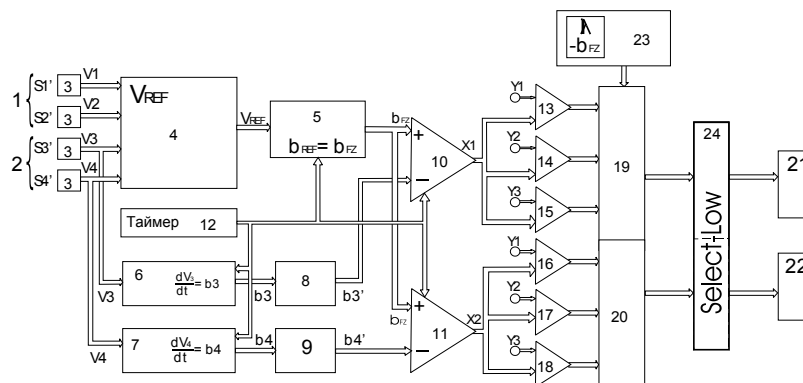

Рис. 4. Структурна блок-схема управління ЕРТС з логічним пристроєм:

- 1 – сигнали колісних датчиків передньої осі; 2 – сигнали колісних датчиків задньої осі; 3 – перетворювачі сигналів від колісних датчиків; 4 – секція формування базової швидкості; 5 – D-ланка для диференціювання базової швидкості; 6, 7 – секції для диференціювання окружних швидкостей; 8, 9 – фільтри; 10, 11 – пристрої для обробки сигналів b_3' , b_4' і b_{FZ} ; 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18 – компаратори; 19, 20 – секції формування управляючих сигналів; 21, 22 – відповідно модулятори правого і лівого коліс; 23 – обчислювальний пристрій ($-b_{FZ}$) і (λ)

У цьому випадку при гальмуванні порівнюють не окружні швидкості коліс V_R з базовою швидкістю автомобіля V_{REF} , а їх похідні, тобто уповільнення коліс b_R (за їх окружними швидкостями) з подовжнім уповільненням автомобіля b_{FZ} , внаслідок чого високі вимоги до точності вимірювання окружних швидкостей коліс знижуються. Така автоматична система здатна працювати як в режимі ЕРТС, так і в режимі АБС.

Робота ЕРТС припускає регулювання тиску гальмівної рідини в гальмівних механізмах тільки задніх коліс. Принцип його дії полягає в наступному.

Сигнали колісних датчиків $S1'$ і $S2'$, $S3'$ і $S4'$ відповідно передньої та задньої осей (позиції 1 і 2) після перетворення в пристроях 3 в сигнали окружних швидкостей коліс V_1 , V_2 , V_3 , V_4 надходять в секцію 4 формування базової швидкості автомобіля V_{REF} . Величину уповільнення автомобіля $b_{REF} = b_{FZ}$ одержують шляхом диференціювання базової швидкості автомобіля V_{REF} в D-ланці 5.

Одночасно в секціях 6 і 7 операції диференціювання піддаються окружні швидкості V_3 і V_4 правого і лівого задніх коліс. Електричні сигнали, відповідні уповільненням $\frac{dV_3}{dt} = b_3$ та $\frac{dV_4}{dt} = b_4$, для гасіння можливих їх низькочастотних коливань пропускаються через секції фільтри 8 і 9.

Відфільтровані сигнали уповільнень b_3' та b_4' , як і сигнал уповільнення автомобіля b_{FZ} , надходять в пристрої 10 і 11 для подальшої обробки. Операції диференціювання в секціях 5, 6 і 7 і порівняння одержаних уповільнень коліс і автомобіля в пристроях 10 і 11 проводяться через кожні 15 мілісекунд, що задаються таймером 12.

В пристроях 10 і 11 в ході даного обчислювального такту спочатку визначаються різниці уповільнень $b_3' - b_{FZ}$ та $b_4' - b_{FZ}$. Одержані результати запам'ятовуються і одночасно підсумовуються (з урахуванням їх знаків “+” або “-”) із значеннями таких різниць попереднього обчислювального такту. Це дозволяє

встановити тенденцію зміни швидкостей обертання загальмовуваних коліс і врахувати її при виробленні сигналів регулювання.

Від суми різниць $b_3' - b_{FZ}$ та $b_4' - b_{FZ}$ двох суміжних (наступних один за одним) обчислювальних тактів надалі беруться інтеграли, тому вихідними сигналами X_1 і X_2 пристроїв 10 і 11 є інтегральні функції вигляду $X(t) = \int (b_R' - b_{FZ}) dt$.

Значення інтегралів $X_1 = \int (b_3' - b_{FZ}) dt$ і $X_2 = \int (b_4' - b_{FZ}) dt$, характеризуючи в даному обчислювальному такті відносно уповільнення правого і лівого задніх коліс, порівнюються кожне з трьома пороговими величинами $-y_1, y_2$ та y_3 у компараторах відповідно 13, 14, 15 і 16, 17, 18. При цьому порогові величини знаходяться в такому співвідношенні: $y_1 > y_2 > y_3$.

Вихідні сигнали компараторів 13–18 прямують в секції 19 і 20, в яких формуються управляючі сигнали для впускних та випускних клапанів модуляторів. Впускний і випускний клапани кожного з модуляторів на рис. 4 умовно представлені у вигляді клапанних вузлів: модулятора правого колеса – 21 і лівого колеса – 22.

До складу логічного блока входить обчислювальний пристрій 23. Останнє на основі інформації про уповільнення автомобіля ($-b_{FZ}$) і про відносне ковзання коліс (λ) формує функцію “ідеального” гальмування задніх коліс у вигляді залежності теоретично необхідного тиску гальмівної рідини в робочих циліндрах задніх гальм $P_{НАТ}$ від часу гальмування (t). Електричний сигнал, відповідний функції $P_{НАТ} = f(t)$, безперервно надходить в секції 19 і 20.

Алгоритм формування цієї функції, як і визначення відносного ковзання λ , у описі даного патенту не приводиться. Мовиться лише, що аналіз вихідних сигналів компараторів 13 – 18 в секціях 19 і 20 починається, як тільки пристрій 23 сигналізує про значення функції $P_{НАТ} = f(t)$ у даний момент часу. Далі робота системи ЕРТС відбувається таким чином.

Якщо після встановлення значення функції $P_{НАТ} = f(t)$ виявляється, що вихідний сигнал $X(t)$ (тобто сигнали X_1 і X_2) більше порогової величини Y_2 , то й тиск в робочому циліндрі даного заднього гальма фіксується і надалі підтримується постійним, не дивлячись на те, що в цілому в приводі він може продовжувати збільшуватися. Якщо ж в процесі гальмування сигнали X_1 і X_2 приймають значення, що перевищують порогову величину Y_1 , то й тиск в робочому циліндрі відповідного гальма знижується на певну величину і надалі підтримується постійним. В результаті такого зниження тиску сигнали X_1 і X_2 можуть стати менше порога Y_3 . Тоді подається команда на повторне загальмовування даного колеса, яке здійснюється східчасто.

На рис. 5 наведені зразкові графіки зміни в часі деяких параметрів регулювання при роботі даного ЕРТС.

Рис. 5, а ілюструє характер зміни окружної швидкості заднього правого колеса (V_{HR}) порівняно з базовою швидкістю автомобіля V_{REF} . З представлених на ньому рисунків графіків видно, що інтенсивність зниження швидкості V_{HR} до деякого моменту часу t_1 після початку гальмування (час t_0) може значно вище, ніж швидкості V_{REF} , що і обумовлює подачу відповідного керівника сигналу модулятору ЕРТС даного колеса.

Графік на рис. 5, б показує, як під час гальмування і регулювання змінюється вихідний сигнал $X(t)$. У даному випадку це сигнал X_1 обчислювального пристрою 10 (рис. 4). З рис. 5, б видно, що сигнали $X(t)$, тобто інтегральні функції $X(t) = \int (b_R' - b_{FZ}) dt$, завжди негативні або приймають в деякі моменти часу нульові значення. На графіку вказані точки, в яких сигнал X_1 перевищує задані порогові величини Y_2 та Y_1 або стає менше величини Y_3 .

На рис. 5, с показано, як при цьому можуть змінюватися тиск в робочих циліндрах гальм передньої осі автомобіля P_{VA} і регульований тиск в гальмівному циліндрі, в даному випадку, – заднього правого гальма P_{HR} . Зокрема, тиск, що змінюється, на розсуд водія, в робочих органах передніх гальм в процесі гальмування спочатку може бути встановлений на рівні P_{VA}' , а потім підвищено до рівня P_{VA}'' . Величина тиску P_{HR} визначається регулятором гальмівних сил. Тут же наведена крива розрахункової (теоретичної) залежності тиску в робочих органах гальм задньої осі (крива $P_{НАТ}$), відповідна “ідеальному” регулюванню.

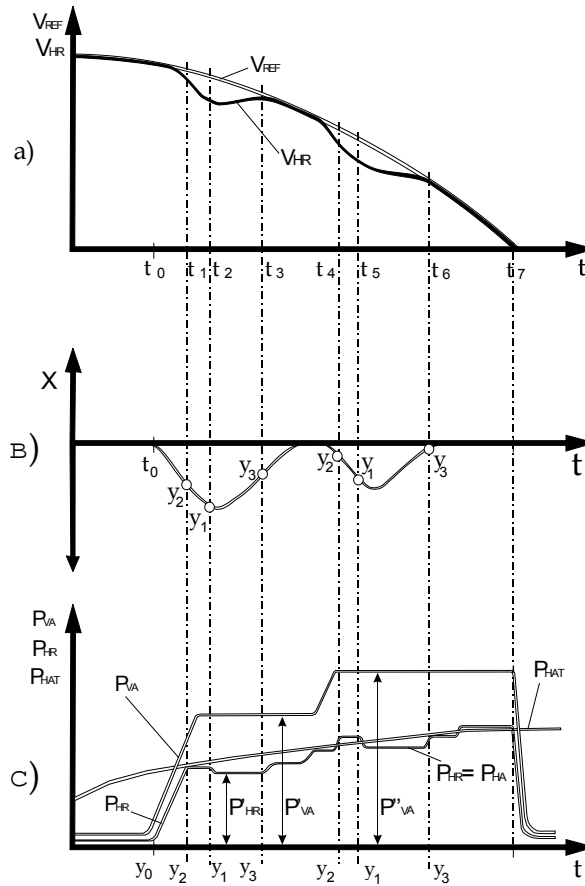

Рис. 5. Графіки зміни параметрів регулювання в часі

У даному прикладі логічного блока ЕРТС (рис. 4) управляючі сигнали від пристроїв, їх формуючих (пристрої 19 і 20), до клапанних вузлів 21 і 22 надходять не безпосередньо, а через секцію 24, іменовану секцією “Select-Low” (вибір низького). В ній сигнали від пристроїв 19 і 20 аналізуються, і для управління клапанними вузлами 21 і 22 вибирається той з них, який встановить в робочих циліндрах обох гальм задньої осі автомобіля тиск гальмівної рідини, менший з двох можливих. Цей принцип роботи даного ЕРТС підкреслений і на рис. 5, с, де відзначено, що тиск в робочих циліндрах обох гальм задньої осі (осьовий тиск P_{HA}) дорівнює регульованому приводному тиску гальмівного механізму, в даному випадку, заднього правого колеса (P_{HR}), яке очевидно є меншим тиску в робочому циліндрі гальма лівого колеса.

На сьогоднішній день найефективнішими представляються алгоритми функціонування ЕРТС, в яких використовується змішана інформація як від датчиків кутової частоти обертання колеса і навантаження.

Схема блока керування такого ЕРТС наведена на рис. 6 [4].

Регулятор здійснює індивідуальне регулювання процесу гальмування коліс. В даній автоматичній системі передбачена спільна робота ЕРТС і АБС. Передбачається, що гальмівні механізми всіх чотирьох коліс мають однакові технічні характеристики.

Крім того, на рисунку не показані, але в описі патенту [4] відзначено, що функціонування даного ЕРТС припускає вимірювання вертикальних навантажень на колесах і визначення загальної ваги автомобіля, коли останній знаходиться в статичному положенні. Мабуть, що це також здійснюється за допомогою окремих датчиків.

Наявність на вході в блок управління такої інформації дозволяє в процесі гальмування визначати поточні значення вертикальних навантажень на колесах автомобіля і підводити привідний тиск до гальм відповідних коліс пропорційно цим навантаженням при гальмуванні як на прямій, так і на повороті. Іншими словами, в цьому випадку представляється можливим за допомогою ЕРТС і АБС в будь-яких вагових і зчпних умовах при будь-якому натисненні на гальмівну педаль організувати гальмування з ефективністю, близькою до максимальної, при одночасному збереженні керованості і курсової стійкості автомобіля (стійкості проти занесення).

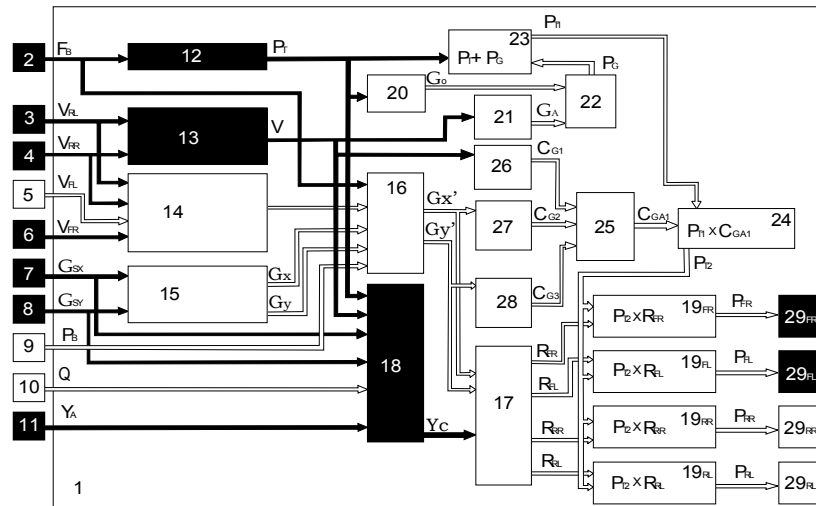

Рис. 6. Блок-схема керування ЕРТС зі змішаною вхідною інформацією: 1 – блок керування; 2 – датчик зусилля натиснення на гальмівну педаль; 3 і 4, 5 і 6 – відповідно датчики окружних швидкостей задніх і передніх коліс; 7, 8 – датчики подовжнього і поперечного прискорення автомобіля; 9 – датчик тиску рідини в гальмівному приводі; 10 – датчик кута повороту керованих коліс; 11 – датчик кута повороту навкруги вертикальної осі; 12 – секція визначення загальної подовжньої сили; 13 – пристрій формування поточної швидкості автомобіля; 14 – секція аналізу обертання коліс автомобіля; 15 – секція визначення координат центра мас автомобіля; 16 – коректуючий пристрій; 17 – секція розрахунку вертикальних навантажень; 18 – секція визначення додаткового керівника сигналу; 19_{FR}, 19_{FL}, 19_{RR}, 19_{RL} – секції остаточного перетворення; 20 – секція визначення першого розрахункового уповільнення; 21 – D – ланка для диференціювання швидкості автомобіля; 22 – секція порівняння; 23 – пристрій складання поправки P_G і тиск P_T ; 24 – секція другого коректування тиску P_T ; 25 – секція коректуючого коефіцієнта C_{GA1} ; 26, 27 і 28 – секції визначення коефіцієнтів C_{G1} , C_{G2} , і C_{G3} відповідно; 29_{FR}, 29_{FL}, 29_{RR}, 29_{RL} – пристрої формування управляючих сигналів модуляторів

З початком гальмування сигнал F_B про зусилля на гальмівній педалі надходить в секцію 12 визначення загальної подовжньої сили, діючої на автомобіль. На жаль, методика і обґрунтування необхідності визначення загальної гальмівної сили для організації процесу регулювання в описі даного патенту не наведені. Враховуючи те, що гальмівні сили на колесах прямо пропорційні приводним тиску в робочих органах гальм, як вихідна величина секції 12 і основного параметра регулювання прийнято загальний тиск гальмівної рідини P_T . Визначається тиск P_T у секції 12 залежно від зусилля на гальмівній педалі F_B по наперед встановленому графіку (рис. 7).

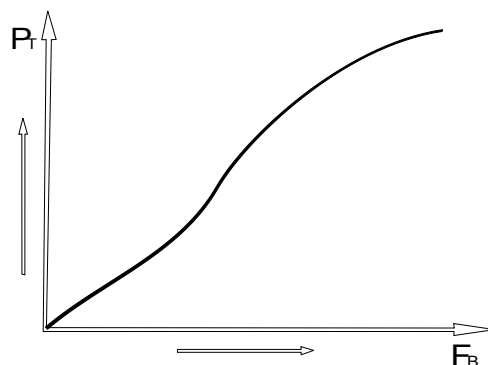

Рис. 7. Графік залежності тиску від зусилля на гальмівній педалі

За допомогою колісних датчиків 3, 4, 5 і 6 визначаються окружні швидкості: V_{RL} та V_{RR} – відповідно задніх лівого і правого коліс; V_{FL} та V_{FR} – відповідно передніх лівого і правого коліс.

На основі швидкостей V_{RL} і V_{RR} задніх відомих коліс в пристрої 13 формується поточне значення швидкості автомобіля V . Секція 14, одержуючи інформацію про обертання всіх чотирьох коліс, визначає, яке з них в даний момент потрапляє в стан інтенсивного ковзання.

Як вже згадувалося, однією із задач, що розв'язується блоком управління 1 під час гальмування, є визначення поточних значень вертикальних навантажень на колесах. Відомо, що ці навантаження при гальмуванні під дією сил інерції перерозподіляються: між задніми і передніми колесами – у разі гальмування на прямій, і, крім того, ще між правими і лівими колесами – при гальмуванні на повороті.

З перерозподілом навантажень змінює своє положення точка, відносно якої сума моментів вертикальних реакцій дороги на колеса рівна нулю. Біля нерухомого автомобіля ця точка співпадає з його центром мас. З початком руху вона, зміщуючись в горизонтальній площині по напрямках подовжньої і поперечної осей автомобіля, займає нове положення, відмінне від первинного. В даному джерелі [4] вказана точка, названа уявним центром ваги автомобіля. На рис. 8 показана схема, що пояснює зміну його положення при гальмуванні.

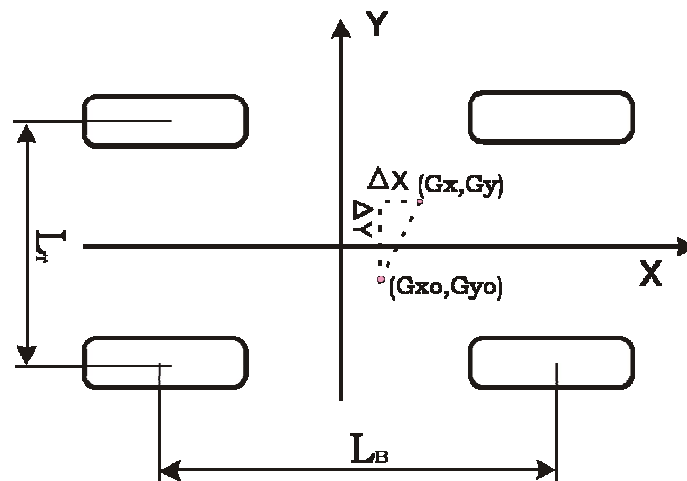

Рис. 8. Схема зміни уявного центра ваги при гальмуванні автомобіля

Для розрахунків прийнята система координат, в якій вісь x суміщена з подовжньою віссю автомобіля і направлена по ходу руху, а вісь y перетинає вісь x в точці, що відповідає середині бази автомобіля L_B , і направлена вліво. Ширина колії коліс позначена на рисунку – L_T .

Припустимо, що дійсне положення центра ваги (центра мас) автомобіля характеризується координатами G_{x0} та G_{y0} . Розраховують їх по статичних навантаженнях на колеса, вимірюваних за допомогою окремих датчиків. Згідно зі схемою на рис. 8 при гальмуванні автомобіль виконує правий поворот.

В результаті уявний центр мас зміщується вліво на величину Δy і вперед – на величину Δx , займаючи положення з координатами G_x та G_y .

Зсуви Δx та Δy , а також координати G_x та G_y розраховуються секцією 15 (рис. 6), на вхід якої від датчиків 7 і 8 надходять сигнали подовжнього G_{sx} і поперечного G_{sy} прискорень автомобіля. Величини Δx та Δy прямо пропорційні відповідним прискоренням і висоті центра мас автомобіля. Визначивши їх, при відомих координатах G_{x0} та G_{y0} знаходять координати G_x та G_y . З рис. 8 виходить: $G_x = G_{x0} + \Delta x$; $G_y = G_{y0} + \Delta y$.

Координати G_x та G_y , як вихідні величини секції 15, подаються в коректуючий пристрій 16. Вони залишаються справедливими, тобто придатними для безпосереднього визначення по них вертикальних навантажень на колесах, до тих пір, поки хоча б одне з коліс не почало інтенсивно прослизати. З початком інтенсивного проковзування одного, двох або більш коліс включається в роботу АБС – контроль, і пристрій 16 за спеціальною програмою (вона детально висловлена в описі даного патенту) починає коректувати положення уявного центра ваги, визначене координатами G_x та G_y . При цьому він ніби примусово зміщується в розрахунковому напрямі, займаючи положення з оновленими координатами G'_x та G'_y , які є вихідними величинами пристрою 16. Координати G'_x та G'_y визначаються виразами: $G'_x = G_x + \Delta D_{ABS-X}$; $G'_y = G_y + \Delta D_{ABS-Y}$.

Сигнал про початок інтенсивного ковзання коліс (або окремого колеса) подається в пристрій 16 від секції 14. Розрахунок координат G'_x та G'_y продовжується до тих пір, поки не відпаде загроза блокування всіх коліс, або не буде поки усунена необхідність АБС – контролю обох задніх коліс, хоча такий контроль передніх коліс може продовжуватися.

На пристрій 16 покладена також функція контролю справності системи і повернення її в початковий стан після відпадання необхідності розрахунку координат G_X' та G_Y' або припинення гальмування. Для цього до неї на вхід додатково подаються сигнали від датчика зусилля на гальмівній педалі F_B та від датчика тиску в приводі P_B .

Сигнали про координати G_X' та G_Y' подаються в секцію 17 розрахунку вертикальних навантажень на колеса і пропорцій подальшого розподілу між їх гальмами загального тиску гальмівної рідини.

У секції 17 спочатку по координаті G_X' при відомій загальній вазі автомобіля WT_T та базі L_B визначають навантаження, що доводяться на передню WT_F і задню WT_R осі. Потім по координаті G_Y' при відомих навантаженнях WT_F , WT_R і ширині колії коліс L_T знаходять навантаження на кожне окреме колесо WT_{FL} , WT_{FR} , WT_{RL} та WT_{RR} .

Гальмування автомобіля як на прямій, так і на повороті може супроводжуватися порушенням його курсової стійкості (виникненням бічного занесення). Відповідним регулюванням гальмівних сил на колесах вдається припинити відхилення автомобіля, що почалося, від заданого напрямку руху. В даному регуляторі це досягається за рахунок коректування вертикальних навантажень на колесах, а отже, і пропорцій розподілу приводних тиску гальм – за допомогою додаткового керівника сигналу Y_C , що виробляється секцією 18.

Для формування сигналу Y_C на вхід секції 18 подається інформація про загальний тиск гальмівної рідини, що задається водієм P_T , швидкості автомобіля V , подовжньому і поперечному прискоренням G_{SX} та G_{SY} , середньому куті повороту керованих коліс Θ і дійсному куті повороту автомобіля щодо вертикальної осі Y_A . На підставі кута Θ і швидкості V визначається розрахунковий кут повороту автомобіля навкруги вертикальної осі Y_B , який потім порівнюється з дійсним кутом Y_A .

Виникаюча між кутами Y_A та Y_B різниця Δu служить основою для розрахунку сигналу Y_C . При цьому на базі різниці Δu спочатку формується проміжний сигнал Y_E , який після відповідної корекції – по швидкості V , прискоренням G_{SX} та G_{SY} і тиску P_T – перетворюється в остаточного керівника сигналу Y_C .

Відповідно до сигналу Y_C у секції 17 розраховуються поправки до вертикальних навантажень на колесах, визначених згідно з координатами G_X' та G_Y' . Розподілом скоректованих навантажень на загальну вагу автомобіля WT_T одержують пропорції розподілу приводних тисків гальм R_{FR} , R_{FL} , R_{RR} та R_{RL} , які відповідають необхідному розподілу гальмівних сил по колесах.

Остаточні необхідні приводні тиски для гальм кожного з коліс – P_{FR} , P_{FL} , P_{RR} та P_{RL} – визначаються відповідно в секціях 19_{FR}, 19_{FL}, 19_{RR} та 19_{RL} шляхом множення загального тиску гальмівної рідини P_{T2} на відповідні пропорції розподілу – вихідні величини секції 17. Тиск P_{T2} є скоректованим загальним тиском гальмівної рідини P_T , яке було встановлене водієм даним натисненням на гальмівну педаль.

Як видно з наведеної схеми, тиск P_T до подачі його до розподілу піддається подвійному коректуванню. Перше коректування здійснюється за уповільненням. Згідно з тиском P_T у секції 20 визначається перше розрахункове (що вимагається) уповільнення автомобіля G_0 . З другого боку, шляхом диференціювання D -ланкою 21 швидкості автомобіля V знаходять друге розрахункове уповільнення G_A . Обидва уповільнення G_0 та G_A подаються в секцію 22 для порівняння, на основі чого виробляється поправка P_G , яка в пристрої 23 додається до тиску P_T . Загальний тиск P_T після першого коректування приймає значення P_{T1} .

Друге коректування тиску, що задається водієм, здійснюється секцією 24. Їй на вхід подається тиск P_{T1} і від секції 25 – сигнал корегуючого коефіцієнта C_{GA1} . Останній є середнє арифметичне трьох коефіцієнтів – C_{G1} , C_{G2} та C_{G3} , що розраховуються відповідно секціями 26, 27 і 28. Коефіцієнт C_{G1} залежить від швидкості автомобіля V ; коефіцієнти C_{G2} , та C_{G3} – від координат G_X' та G_Y' , які, у свою чергу, визначаються прискореннями G_{SX} та G_{SY} . Секція 24 називається підсилюючою, в ній тиск P_{T1} множиться на середній корегуючий коефіцієнт C_{GA} . Після другої корекції тиск P_T приймає значення P_{T2} . Підбором коефіцієнтів C_{G1} , C_{G2} та C_{G3} та інших коректуючих величин добиваються бажаного результату регулювання.

Сигнали необхідного приводного тиску для кожного з колісних гальм, як вихідні величини секцій 19, подаються в пристрої 29, де на їх основі формуються управляючі сигнали для відповідних модуляторів тиску.

Висновки. В загальнодоступній технічній літературі практично відсутні скільки-небудь значущі теоретичні розробки, як і результати експериментальних досліджень ефективності дії алгоритмів функціонування регуляторів гальмівних сил з електронним управлінням. Основним джерелом інформації в цій області поки залишаються опубліковані патенти на винаходи, з яких далеко не завжди вдається одержати необхідні відомості про пристрій і принципи дії ЕРТС.

Алгоритми функціонування ЕРТС [5, 6], біля яких перехід регулювання гальмівних сил від однієї підсистеми (ЕРТС) до іншої (АБС) практично непомітний, здатні не тільки забезпечувати необхідний розподіл приводного тиску в гальмах (в період їх наростання), але і по команді логічного блока

фіксувати цей тиск на відповідному рівні, а при необхідності – знижувати їх на певну величину (з подальшим східчастим збільшенням) подібно тому, як це здійснює АБС.

Щонайвищими можливостями в забезпеченні якісного регулювання процесу гальмування автомобіля володіють алгоритми функціонування ЕРТС із змішаною входною інформацією [4]. Як вже було відзначено, регулятори з такими алгоритмами, працюючи спільно з АБС, можуть підводити приводний тиск до колісних гальм пропорційно вертикальним навантаженням, що змінюються, на колесах, що дозволяє наблизити ефективність гальмування в даних умовах до теоретично можливої при одночасному збереженні керованості і курсової стійкості автомобіля. Проте такі регулятори відрізняються і достатньо високою складністю. Так, зокрема, для організації роботи ЕРТС, описаного в джерелі [4], необхідно одержувати інформацію від 14 датчиків. Крім того, в алгоритмі його функціонування передбачено використання 12 емпіричних залежностей різних параметрів регулювання від різних змінних величин, що вимагає проведення значного об'єму попередніх експериментальних досліджень з метою отримання цих залежностей для кожного конкретного автомобіля.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ключикин Г.Г. и др. Электронная тормозная система Кноор-Бремзе – шаг к новому уровню активной безопасности грузового автотранспорта / Грузовик. – 2002. – № 9.
2. Патент ФРН DE 4414980 A1, апрель, 29, 1994.
3. Патент ФРН DE 4417935 A1, май, 31, 1994.
4. Патент США 5,551,771, сентябрь, 3, 1996.

КЛИМЕНКО Валерій Іванович – кандидат технічних наук, професор, завідувач кафедри автомобілів Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, лауреат Державної премії України.

Наукові інтереси:

- автоматичні системи керування;
- алгоритми функціонування автоматичних систем керування.

ЛЕОНТЬЄВ Дмитро Миколайович – інженер лабораторії швидкісних автомобілів Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Наукові інтереси:

- рух автотранспортних засобів в процесі гальмування.
- leontiev@khadi.kharkov.ua
+380979437885

ЛОМАКА Степан Йосипович – кандидат технічних наук, професор кафедри автомобілів Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Наукові інтереси:

- використання різноманітної входної інформації та формування керуючих сигналів;
- способи обробки входної інформації.

РИЖИХ Леонід Олександрович – кандидат технічних наук, професор кафедри автомобілів Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, лауреат Державної премії України.

Наукові інтереси:

- принципи реалізації процесів гальмування;
- спільна робота регуляторів гальмівних сил та антиблокувальних систем з електронним керуванням.

ТУРЕНКО Анатолій Миколайович – доктор технічних наук, професор, ректор Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, академік ТАУ, лауреат Державної премії України.

Наукові інтереси:

- рух автотранспортних засобів в процесі гальмування.

Подано 01.11.2006